

TANULMÁNYOK

BALLA PÉTER

IV. BOGDÁN VAJDA LÁZADÁSA A LENGYEL–OSZMÁN DIPLOMÁCIAI KAPCSOLATOK TÜKRÉBEN (1568–1572)

Az oszmánok és a lengyelek a XV. századtól kezdve folyamatosan küzdöttek a Moldva feletti uralomért, s mindkét állam, valamint a Magyar Királyság is, arra törekedett, hogy a számukra legmegfelelőbb személy kerüljön a vajdaság élére. Ebből adódóan folyamatosak voltak az uralkodócserék, főleg azt követően, hogy Moldva az Oszmán Birodalom részévé vált. Ekkortól a lengyelek azon munkálkodtak, hogy lehetőleg lengyelbarát vajda kerüljön az ország élére. Később aztán olyan helyi erők is befolyásolták Moldva politikai életét, mint a krími tatárok és a kozákok, akik rendszeresen zavart keltettek a régió életében. A XV. század során, például Ștefan cel Mare idejében, a Magyar Királyság is igyekezett kiterjeszteni a hatalmát Moldvára, ezt később „megörökölték” a magyar koronát megszerző Habsburgok is.

Magyar kutatók már a XIX. században felfigyeltek Erdély, Moldva és Havasalföld egymáshoz, illetőleg a lengyelekhez és az oszmánokhoz fűződő kapcsolatrendszerére.¹ A kutatás a következő évszázadban teljesedett ki,² s napjainkig komoly eredményeket produkált.³ A három állam oszmán kapcsolataival a román turkológia szintén sokat foglalkozik.⁴

A kora újkori román történeti kutatás kiemelten tárgyalja a vajdaságok és a Lengyel–Litván Nemesi Köztársaság (Rzeczpospolita) viszonyát.⁵ Jelen tanulmányunk is ehhez a témakörhöz kíván kapcsolódni, s Moldva e két hatalom közötti mozgásterét igyekszik bemutatni Bogdán vajdává való kinevezésétől megbuktatásán át egészen 1572. április közepéig, amikor a lengyel–litván állam támogatásával időlegesen visszaszerezte hatalmát. Köztudott, hogy eddig kevés olyan tanulmány született, amelyik elsődlegesen Moldva XVI. századi lengyel vonatkozásaira reagált. Akkor került reflektorfénybe a vajdaság, amikor az Erdélyi Fejedelemséggel épített ki szoros kapcsolatot. Írásunkban első lépésben röviden felvázoljuk a Kelet-Európát befolyásoló két jelentős állam, a Rzeczpospolita és az Oszmán Birodalom korabeli hatalmi törekvéseit, majd megvizsgáljuk, hogy a térségben bekövetkezett változások hogyan befolyásolták Moldva helyzetét, s azt, hogy a fiatal Bogdán hibás politikai döntései miképpen befolyásolták mindezt.

¹ *Kultsár* 1805.

² *Veress* 1929–37.; *Benda* 1943.

³ *Hegyi* 1983.; *Papp* 2002.; *Păun* 2012.; *Jakó* 2016.; *Kármán* 2007.; *Kármán* 2008.; *Kármán* 2012.; *Kármán* 2013.

⁴ *Guboglu* 1958.; *Guboglu* 1969.; *Maxim* 2001.; *Panaite* 2000.

⁵ *Panaite* 1930.; *Corfus* 1979.

Előzmények

A Moldva és a Lengyelország közötti kapcsolat a középkorig nyúlik vissza. Ennek kezdete az Arany Horda megroppantásának idejére vezethető vissza, pontosabban 1340-re, amikor III. Kázmér lengyel király magyar katonai segítséggel hadjáratot indított a Horda ellen Galícia megszerzésére.⁶ 1349-ben, Volhínia megszállásával Lengyelország és a később létrejövő Moldva szomszédok lettek (ekkor még a későbbi oszmán vazallus vajdaság nem létezett). Ehhez szükség volt arra is, hogy I. (Nagy) Lajos király alattvalóját, egy bizonyos Dragoșt nevezzen meg az új hűbéres állam, Moldva új urának, aki az első vajdaként ismeretes.⁷ Pataki József szerint Moldva létrehozásának katonai jelentősége volt, hiszen megalapítása után puffer zóna lett a Magyar Királyság és az Arany Horda között.⁸ Ugyanakkor Lajos király törekvései sokkal inkább a lengyel–litván relációban értelmezhetők. Az uralkodó Galícia megszerzését tűzte ki célul, ami Kázmér halála után szállt rá, és az 1370-es évektől meginduló litván hadjáratai is ezt célozták.⁹

A tatár fennhatóság az évszázad végére megszűnt, s ebben fontos szerepet játszottak Lajos király keleti hadjáratai, illetve Algirdas litván nagyfejedelem (1345–1377) hatalmas győzelme a Fekete-tenger közelében (kék vizek csatája, 1362).¹⁰ A közös lengyel–moldvai határ nagy lehetőséget rejtett magában, hiszen Krakko megszervezhette a biztonságos kereskedelmi útvonalakat a fekete-tengeri kikötőkhöz.¹¹

Moldva folyamatos belső csatározások, dinasztiai harcának helyszíne lett, az erős bojárok gyakran ütték el az éppen uralkodó vajdát. Ezért a vajdák és a trónra törő bojárok is szövetségeket kerestek. Két hatalom jelentkezett: a Magyar és a Lengyel Királyság. A magyar királyok Kumániára hivatkozva próbálták meg kiterjeszteni hatalmukat a kicsi északi vajdaságra, az ellenpárt pedig a lengyeleket hívta segítségül, először I. Péter (1375–1391) ismerte el hűbérurának II. Ulászlót (1386–1434). Ettől kezdve Moldva hovatartozása komoly konfliktusforrássá vált a két állam között, amihez időnként társult a moldvai–havasalföldi szembenállás is. A határ menti – főként ortodox – lengyel és litván nemesek beszivárgása a moldvai politikai ügyekbe teljesen hétköznapi volt, és a lengyel állam is próbálta Moldvát hűbéreseként kezelni. Ez a folyamat ugyanakkor visszafelé is működött. Több olyan moldvai bojárcsalád ismert, melynek tagjai megszerezték a lengyel nemességet.

Ezt a regionális konfliktust az oszmánok bekapcsolódása csak fokozta. A moldvai vajdák közül 1455–1456-ban elsőként III. Péter (1451–1457) vajda fizetett adót II. Mehmed szultánnak,¹² és ezt a gyakorlatot folytatta III. (Nagy) István (1457–1504) is, aki 1481 előtt hódolt be a Balkán-félszigeten rohamosan terjeszkedő hatalomnak.¹³ Ezzel kezdődött meg az a hosszú, négy évszázadot felölelő időszak, amikor Moldva az Oszmán Birodalom vazallusává vált. Ennek eredményeként a szultán előre meghatározta, kik kerülhetnek a

⁶ Sedlar 1994. 380. o.

⁷ Eagles 2014. 10. o.

⁸ Pataki 1944. 40–41. o.

⁹ Rábai 2010.

¹⁰ Sedlar 1994. 380. o.

¹¹ Eagles 2014. 12. o.

¹² Papp 2008. 304. o.

¹³ Papp 2008. 305. o.

vajdai méltóságba, s milyen kötelezettséggel tartoznak a Porta irányába. A szultán szigorúan tiltotta, hogy a vajdák szoros kapcsolatot tartsanak fenn keresztény hatalmakkal, cserébe viszont belpolitikai kérdésekben szabadabb kezet adott nekik.¹⁴ Az oszmánok elvárásainak igen nehéz volt megfelelni, mivel Moldva politikai és kulturális téren egyaránt sok szállal kötődött a Lengyel Királysághoz. Nem meglepő, hogy a vajdák körében időről időre megfogalmazódtak olyan elképzelések, hogy az oszmán igát lerázva lengyel főség alá adják magukat. Ezek a tervek a török katonai túlerő, a Habsburgok passzivitása és a lengyel állam kül- és belpolitikai helyzete miatt rendre meghiúsultak. Ennek ellenére akadt néhány nagyhatalmú lengyel főúr, aki politikai és katonai segítséget nyújtott a hozzá folyamodó vajdáknak, de legtöbb esetben – kiváltképpen, ha a Porta háborúval fenyegetőzött – később visszavonta támogatását. A politikai és diplomáciai küzdelem egészen 1621-ig folytatódott, amikor is moldvai igényeikről a lengyelek hivatalosan nem mondtak le.¹⁵

A Lengyel Királyság, majd a vele szorosan összekapcsolódó Litvánia 1410-ig nem is gondolhatott arra, hogy összeütközzön az oszmánokkal a fekete-tengeri kereskedelem feletti uralomért, hiszen előbb a Német Lovagrendet kellett megtörniük, amely Grünwaldnál sikerült is (1410).¹⁶ Jan Długosz lengyel középkori krónikáíró szerint Luxemburgi Zsigmond 1414-ben a konstanzi zsinatról levelet küldött Ulászlónak, amelyben katonai segítséget kért tőle a szultán elleni harcához. Ulászló katonákat nem, de az imáját felajánlotta, és elküldött két követet a szultáni udvarba, hogy kifejezzék, mennyire fontos lenne a béke a két fél között, amit I. Mehmed nagy örömmel támogatott.¹⁷ A Porta nem felejtette el a lengyel király jóindulatát, cserébe 1439-ben követség érkezett Krakkbába, amelynek célja az volt, hogy megnyerjék Ulászlót egy Magyarország-ellenes szövetség tervéhez,¹⁸ de mivel a lengyel királyt ekkor már élénken foglalkoztatta, hogy megszerezze a magyar trónt, a terv kudarcba fulladt.¹⁹

A Jagelló–Oszmán kapcsolatok azt követően, hogy Ulászló elfoglalta a magyar trónt, jelentősen átalakultak. A magyar előkelők (az ország érdekében) azt követelték, hogy az uralkodójuk komoly lépéseket tegyen az Oszmán Birodalom ellen. A korabeli kapcsolatok mélypontjának tekinthető az 1444. évi szegedi békeszerződés megsértése keresztény oldalról, és a várnai csata, amelyben Ulászló is elesett. A lengyel–magyar perszónálunió felbomlása után a két hatalom más területeken hódított. Az oszmánok bevették Konstantinápolyt, legyőzték Velencét, a lengyelek nyugati irányba terjeszkedtek.

Az első komoly konfliktus Péter Áron moldvai vajda adófizetése és utóda, István vajda katonai akciói voltak. 1475-ben az oszmán hadak megostromolták és bevették Kaffát, de Moldva behódoltatása elmaradt. A következő évben a szultán bosszúhadjáratot tervezett, de a lengyel követ, Marcin Wrocimowski közreműködésével sikerült megóvni Istvánt a hadjáratától. Ez a lengyelek érdeke is volt, mert fennmaradt a két hatalom közötti békés viszony.²⁰ Mindez II. (Hódító) Mehmed szultán (1451–1481) halálával megváltozott.

¹⁴ Sugar 1996. 113. o.

¹⁵ *Kołodziejczyk* 2000. 385. o.

¹⁶ *Kołodziejczyk* 2000. 99. o.

¹⁷ Długosz 1877. 181–83. o.

¹⁸ *Kołodziejczyk* 2000. 100. o.

¹⁹ A témában sok újdonsággal szolgál: *Pálosfalvi* 2005.

²⁰ *Kołodziejczyk* 2000. 110. o.

II. Bajezid (1481–1512) 1484-ben hódításba kezdett, elfoglalta Akkerman és Kilia moldvai kikötőket. Ugyanebben az évben a lengyelek segélycsapatot küldtek, de ez sem volt elég a győzelemhez. Ennek ellenére a lengyelek Mikołaj Firlej vezetésével 1489-ben két évre békét kötöttek.²¹ Az újabb fordulat 1497-ben következett be.

I. János Albert (1492–1501) nem tett le arról a törekvéséről, hogy a fekete-tengeri kijárót a két moldvai kikötő visszaszerezze. Figyelem elterelésül szövetségbe küldte Mikołaj Strzeżowskit, hogy tárgyaljon a békéről, miközben készült a háborúra. Az oszmánok se bíztak a békében, ők is készülődtek.²² A gyenge felszereltségű csapatok és István általa miatt a kozmini csatában a lengyelek megsemmisítő vereséget szenvedtek, és ezt követően egy évszázadig nem próbálkoztak támadással.²³ 1501-ben sikerült megkötöni az időleges békét, amit I. János öccse, Sándor király (1501–1506) megkoronázása után öt évre meghosszabbítottak. 1503-ban Bajezid sikeresen stabilizálta addigi szerzeményeit a térségben: a lengyelek kérésére 1502-ben megerősítette a fegyverszünetet, amit Sándor 1503-ban ratifikált, s ugyanebben az évben hét évre szóló békét kötött Velencével és II. Ulászló magyar királlyal, Sándor fivérével.²⁴

Az 1506-ban trónra lépő III. (Öreg) Zsigmond (1506–1548) tanult elődei hibáiból és nem törekedett a fegyveres konfliktusra Konstantinápolyval, sőt, kapcsolata Szulejmán birodalmával igen szívélyes volt hosszú időn keresztül.²⁵ A béke fenntartása érdekében mindig törekedett a fegyverszünet meghosszabbítására. 1525-ben a Lwów közelében portyázó krími tatárok, a török háború hazai népszerűtlensége miatt és attól való félelmükben, hogy az Oszmán Birodalom szövetségre lép Moszkvával, Zsigmond és köre egy új fegyverszünetet kötött, de ez csak fél siker volt Krakkó számára. A lengyelek el akarták érni, hogy ez hat évre terjedjen ki, és mind Lengyelországra, mind Magyarországra legyen érvényes. Szulejmán szultán (1520–1566) ugyanakkor csak három évet biztosított a lengyeleknek, de a magyaroknak ennyit sem.²⁶ A mohácsi csatát követően a lengyel és az oszmán érdekek megint találkoztak: I. (Szapolyai) János (1526–1540) királysága lett a közös pont. Szulejmán nem titkolta, hogy Jánost tartja törvényes uralkodónak Ferdinánddal szemben, és annak erejét növelte, hogy a lengyel király, Zsigmond a lányát, Izabellát adta hozzá feleségül. Annak ellenére, hogy az oszmán fél sürgette a lengyel uralkodót: lépjen közbe János érdekében (amit a hazai nemesség is támogatott), nem avatkozott be katonailag, ugyanis attól tartott, hogy ezzel megalapoz egy Habsburg–Rurik szövetséget, amely halálos fenyegetést jelent Lengyelországnak, és amelyre a múltban már volt példa.

Mivel az Oszmán Birodalom megszilárdította hódításait Kelet-Európában, a lengyel diplomáciának szüksége volt doktrínák kialakítására, a kapcsolatok intézményesítésére az új muszlim szomszédal. Hogy ne kelljen évente a fegyvernugvást meghosszabbítani, és mivel a szultán érdekei is azt kívánták, hogy a lengyelek ne veszélyeztessék határaikat,

²¹ *Kołodziejczyk* 2000. 110. o.

²² *Kołodziejczyk* 2000. 111. o.

²³ Uo.

²⁴ *Kołodziejczyk* 2000. 112. o.

²⁵ *Kołodziejczyk* 2000. 113. o.

²⁶ *Kołodziejczyk* 2000. 116. o.

megkötötték az első „örökbékét”. Az 1533. évi béke egyik másolata már nemcsak a két uralkodót sorolta fel, hanem a trónutódlásra kijelölt két fiút is.²⁷

1553-ban következett a második „örökbéke”, ami II. Zsigmond Ágost (1548–1572) uralkodásához köthető. Az újdonság, hogy kiáll a határok sérthetlensége mellett, tiltja a tatár betöréseket az ukrajnai végek vidékére, cserébe a lengyel királynak éves ajándékot kell küldenie a tatár kánnak.²⁸ Ezt követte az 1568. évi béke, amely több mint két évtizedre alapvetően meghatározta a két hatalom egymáshoz fűződő viszonyát.

Habár a Moldvai Vajdaság már a XV. század második felében adófizetőjévé vált az Oszmán Birodalomnak, a török–lengyel békeokmányokban ennek elismerésére még nyolc évtizedet kellett várni: csak az 1533. évi békébe került be a passzus, amely kimondta, hogy „Kara Bogdan és Havasalföld a mi alattvalóink és adófizetőink”.²⁹ Ettől kezdve minden békeszerződésben megtalálható a kitétel, mely szerint a moldvai vajda a szultán alattvalója, és minden olyan gonosztevőt, aki Moldvából lengyel területre menekül, ki kell adni a Portának. A lengyel diplomák azonban szerettek megfélemleni arról, hogy Moldva az Oszmán Birodalom vazallus állama, de a lázadók kiadására vonatkozó tételt – kiegészítve azzal, hogy ha Moldva felől támadás éri a lengyel területeket, azt az oszmánoknak kell megtéríteni – mindig feltüntették. Ezzel a gyakorlatban mégis elfogadták a tényleges helyzetet. Sőt, amennyiben alkalom nyílt rá, a lengyel követ mindig olyan személy vajdává emelését igyekezett kijárni a Portán, aki némi hajlandóságot mutatott a lengyel ügyek iránt. Hasonló elvet követtek a lengyelek 1568-ban is, amikor éppen a nagy rendezések évében a Szokolli Mehmed pasa nagyvezír által irányított Oszmán Birodalom kiegyezett a Habsburgokkal.

A szultán úgy érezte, meg kell erősítenie a békét a Rzeczpospolitával, hogy annak uralkodóját szövetségesei között tudja a Moszkva elleni hadjáratához, hiszen mindkét hatalom érdekkellentétben állt Moszkvával: az oszmánok Asztrahán, a lengyelek Livónia és bizonyos litván területek feletti fennhatóságát vitatták Iván cárnak. A XVI. században jelentős változások álltak be a térség életében. Lengyelország–Litvánia a Német Lovagrend legyőzése után megszilárdította hatalmát, amelynek jelentős eredménye Poroszország vazallusi sorba kényszerítése volt (1525). Északon Dánia gyengülésével egyre inkább Svédország vált meghatározó erővé. IV. (Rettegett) Iván saját, illetve elődei sikeres politikájának köszönhetően lerázta a tatár igtát és sikeres háborút indított az általuk elfoglalt területek visszaszerzéséért, melynek következtében jelentősen kiterjesztette hatalmát.

Ivánnak a hatvanas évek jelentős sikereket hoztak. 1562-ben megkötötte a mozsajszki békét a svédekkel, így biztos lehetett benne, hogy az északi királyság nem fog beavatkozni a lengyelek oldalán, ha ő nyugati irányba támadna. Ezt a békét 1564-ben még hét évre meghosszabbították. Miután biztosította magát, támadásba lendült a cár: elfoglalta Polockot (1563), és ugyan vereséget szenvedett az ulai (1564) és a czaszniki csatában (1567), de a helyzetet a litvánok nem tudták kihasználni, és sorra estek el az erődök. Ennek egyenes politikai következménye volt a grodnói unió (1567). Ekkor már tárgyalásokat folytattak, hogy létrejöjjön a lengyel–litván unió, amely 1569-ben a Rzeczpospolita létrejöttéhez vezetett.

²⁷ *Kołodziejczyk* 2000. 117–18. o.

²⁸ *Kołodziejczyk* 2000. 119. o.

²⁹ „Del Cara Bogdan e Vlachi che son nostri schiavi e trabutari...” *Kołodziejczyk* 2000. 231. o.

Tehát a béketárgyalások megkezdése mind a szultán, mind a lengyel király elemi érdeke volt. Éppen a tárgyalások közepette halt meg IV. Sándor moldvai vajda (1552–1561, 1564–1568), akinek politikáját a továbbiakban röviden vázoljuk.

Moldva a lengyel–oszmán tárgyalások árnyékában

IV. Bogdán moldvai vajda mint a Lăpușneanu család leszármazottja tartott igényt az uralkodásra. Apját, Sándort követte a vajdai székben, aki 1552 és 1561, majd 1564 és 1568 között irányította a vlach államot. Sándorra úgy tekintettek Isztambulban, mint az Oszmán Birodalom hűséges alattvalójára. Uralkodása alatt komoly nézeteltérései támadtak a Lengyel Királysággal. A hatvanas évek elején egy görög származású, ámde evangélikus hitű kalandor, név szerint Heraklides (1561–1563), II. Miksa német-római császár és a protestáns lengyel nemesség támogatásával elűzte Moldvából és átvette az állam irányítását. Mivel Heraklides Moldvából egy protestáns mintaállamot kívánt szervezni, a népharag hamarosan elsöpörte, bukása után az oszmánok rövid időre VII. Istvánt (1563–1564), majd ismét Sándort nevezték ki vajdának. Visszatérése után a régi-új uralkodó nyilvánvaló neheztelése ellenére nyitott ugyan a lengyelek felé, ennek ellenére részt vett abban az 1566-ban szervezett rabló hadjáratban, melynek során tatár és moldvai egységek pusztították és dézsmálták a határ menti lengyel településeket. Mindamellett a vajda – a moldvai nagyszámú katolikus miatt – kapcsolatban állt a pápával³⁰ és szívélyes viszonyt ápolt a kelet-lengyelországi ortodox lakossággal, amit ékesen bizonyít, hogy ő finanszírozta a lwówi Istenanya elszenderedése ortodox templom felújítását.³¹

Moldva ura 1568 tavaszától egyre betegobb lett, ezért hozzálátott a trónutódlás megszervezéséhez. Olyan megoldást talált, amely egyszerre szolgálta az oszmánok és a családja érdekeit: azt kérte a török hatóságoktól, hogy halála után a fia kaphassa meg az ország vezetését. Az Oszmán Birodalom vazallus államaiban azt tartotta optimális választásnak, ha az uralkodói család legközelebbi tagjai közül kapja meg valaki az uralkodói jogkört. Ha ilyen személy nem akadt, akkor a távolabbi rokonok közül kellett kijelölni a jövőbeni vezetőt.³² Adamo Franchi genovai állandó követ 1568. április 10-én kelt levelében így tájékoztatta a német-római császári udvart: „Sándor, Bogdania³³ vajdája azzal a kéréssel fordult a szultánhoz, hogy életében erősítse meg a pozíciójában elsőszülött fiát, aki alkalmas és kész az uralkodásra, s küldje el neki a zászlót és a hatalmi jelvényeket.”³⁴ A kérés megértő fülekre talált Konstantinápolyban, s Szinán agát április elején a császári zászlóval elküldték Drinápolyból Moldvába.³⁵ A vajda május 5-én elhalálozott, így valóban aktuálissá vált az új uralkodó kijelölése.

³⁰ 1561-ben, nem sokkal az elűzése előtt, IV. Pius pápa levélben kérte a moldvai vajdát, hogy küldjön követeket a trentói zsinatra. *Hurmuzaki* 1891. 388. o.

³¹ *Słownik* 1884. 520. o.

³² Erre a figyelmemet Papp Sándor professzor úr hívta fel, segítségéért nagyon hálás vagyok.

³³ Moldvát több forrásban, az államalapító Bogdánról, sok esetben Bogdaniának hívták, az ország török neve is Bogdan.

³⁴ „Alessandro il Vaivoda di Bogdania ha intercesso à questo gran Turco di metter in stato suo figliolo primogenito in vita sua, restando lui impotente della vita et abile, et così li su concesso e se li mando il standardo e l'autorita, però li costa cara tal rimessa.” *Hurmuzaki* 1891. 578. o.

³⁵ „Quidam Sinaan Aga, inter Ianitores secundus, sub initium Aprilis ex Adrianopoli cum vexillo Imperatorio missus fuerat in Moldaviam...” *Hurmuzaki* 1891. 580. o.

A muszlim nagyhatalomnak ebben az időben elemi érdeke fűződött ahhoz, hogy vazallas államaiban béke és stabilitás uralkodjon, hiszen újabb háborúra készült. Szokollu Mehmed nagyvezír azt tapasztalta, hogy a nyugati hadjáratok felemésztik a birodalom erőforrásait, de a Habsburgok ellen átütő sikert nem képesek elérni, ezért inkább kelet felé fordult. A hadjáratra való felkészülés jegyében először békét kötött a Habsburgokkal és a Lengyel Királysággal, s az is segítette a nagyvezírt, hogy ebben az időben a perzsák sem mozdolódtak.³⁶ Úgy vélte, hogy egy keleti offenzíva az Oszmán Birodalom számára lényegesen kevesebb pénzügyi ráfordítást és sokkal látványosabb sikereket eredményezhet. A szultán keleti riválisa, Moszkva ura, IV. (Rettegett) Iván folyamatosan növelte a területeit, s az expanzióknak sorra estek áldozatul a szultán szövetségesei, a tatár kánságok is. A Kazanyi és az Asztrahányi Kánság az 1550-es évek orosz támadásaitól megroppant, Asztrahány megszerzésével pedig Iván cár a keleti kereskedelem áruforgalmából jelentős bevételre tett szert. A birodalmi ügyeket ténylegesen irányító nagyvezír szerint eljött az idő, hogy megregulázzák Moszkóviát. Mehmed pasa azzal is számolt, hogy Asztrahány elfoglalásával a keleti kereskedelemről származó haszon visszakérül Konstantinápolyba, amellyel a nyugati hódítások során megszerzett területek költségeit lehetne csökkenteni, azaz javulna a birodalom pénzügyi mérlege. Egy korabeli forrás szerint a kereskedőváros rendkívül fontos volt: „azokon a helyeken népes piac van, amely, ha török uralom alá kerül, annál könnyebben juthatnak el az északi és a keleti árucikkek Konstantinápolyba.”³⁷ A nagyvezír grandiózus tervet dédelgetett: csatornát szándékozott építtetni a Don és a Volga között, hogy azon keresztül utánpótlást lehessen szállítani az Asztrahányt ostromló erőknél. A hadjáratához hozzá kellett járulnia a két vajdaságnak, Moldvának és Havasalföldnek is. A Portán szolgáló francia rezidens azt jelentette IX. Károly királynak, hogy moldvai és havasalföldi utászok is részt vettek a hadjáratban,³⁸ s ők minden bizonynyal a csatorna építésében segítettek. Ugyanakkor katonai segélyhadakat is kellett küldeniük, hiszen a Kászim pasa által vezetett hadsereget mintegy nyolcezer moldvai harcos segítette.³⁹

A lengyel–moldvai kapcsolatok szorosabbra fűzése

Bogdán vajda helyzete a Portán 1568 és 1571 között viszonylag stabilnak mondható. Ez főként azzal magyarázható, hogy az ifjú uralkodó kiskorú lévén nem kaphatta meg a kormányzáshoz szükséges jogokat (1568-ban még csak 15 éves volt), ezért egy háromtagú régenstanács került az ország élére. Ennek tagjai Bogdán anyja, Roxanda, Gavriil kancellár és Dimitrie ajtónálló voltak, de a valódi hatalom az özvegy kezében összpontosult, aki szűk három éven keresztül irányította a vajdaság ügyeit.⁴⁰ A korszak egyik krónikája szerint, amelyet Azarie szerzetes vetett papírra – de információit érdemes fenntartásokkal kezelnünk, hiszen a munka az 1570-es években V. (Sánta) Péter moldvai vajda

³⁶ *İnalcık* 1948. 371. o.

³⁷ „...celebre in illis locis emporium, Turcico subiugetur Imperio, quo mercimonia tam septentrionalia quam orientalia commodius Constantinopolim deportari queant.” *Hurmuzaki* 1891. 588. o.

³⁸ *Hurmuzaki* 1886. 23. o.

³⁹ *Hurmuzaki* 1891. 589. o.

⁴⁰ *Bogdan* 1909. 154. o.

megbízásából készült⁴¹ – Bogdán irgalmas, művelt, kegyes és bátor ember hírében állt, hasonlóan apjához. De a szerzetes szerint úgy hajlott a rossz dolgok felé, mint a fa férgé az édes gyümölcsre.⁴² Úgy látta, hogy minden rossz akkor kezdődött, amikor Bogdán trónra került.

A régenstanács ugyanakkor nemcsak Konstantinápoly irányába volt nyitott. Bogdán 1569 októberében titokban hűséget fogadott a lengyel királynak, amit okiratba is foglaltak. Az okmányok aláírását előkészítő tárgyalásokra 1569. február 6–18. között Lwówban kerülhetett sor. Legalábbis erre enged következtetni az a lista, amely a Lwówban tartózkodó moldvai követség ellátásához szükséges termékeket (élelmiszerek, tűzifa stb.) és azok árát sorolja fel.⁴³

A hűségeskűben részletesen meghatározták a két ország viszonyrendszerét, a határok sérthetetlenségét, a malomjogokat, vagy éppenséggel a tolvajok kiadatását. A legérdekesebb mégis a dokumentum első fejezete, amelyben Bogdán elismerte maga felett a lengyel uralkodó főségét. A behódolást deklaráló rész így szól:

„Én, Bogdán Alexandrides, Moldva és Havasalföld vajdája minden előkelőmmel és előbb említett földjeim bármely más alattvaló lakóival együtt a Mindenható Istenre és az összes szentre esküszöm, s ígérem, hogy a felséges és igen hatalmas fejedelemmel és úrral, Zsigmond Ágost úrral, Lengyelország királyával, Litvánia főhercegével s igen kegyelmes védnökével és urával, valamint a szent királyi felség Lengyelország királyutódaival s a híres Lengyel Királyság és az ezen királysághoz tartozó valamennyi tartomány összes lakójával kötött békét és örök szövetséget minden rokonommal és alattvalómmal egyetemben meg fogom tartani, neki és országának mindenkor hűséget is, tiszteletet, engedelmességet és mindenfajta szívességet fogok tanúsítani, s mindazokat a dolgokat, amelyek a jó, hűséges és engedelmes alattvalónak osztályrészül jutnak, buzgón teljesíteni fogom. Ezenkívül fogadom, hogy mindazokkal [ti. feladatokkal], amelyekkel egyrészt Őfelsége és utódai, másrészt a Lengyel Királyság szenátorai és tanácsosai is megbíztak és felruháznak, valamennyi utódommal és alattvalómmal egyetemben szorgalmasan el fogom végezni, és végre fogom hajtani.”⁴⁴

Az idézett szövegből világosan kiolvashatók Bogdán vajda rövid és hosszú távú politikai elképzelései. Ezek közé tartozott a dinasztiaalapítás, valamint az, hogy Moldvát a lengyel korona égisze alatt biztosítsa családja számára. Mivel még nem volt házas, a hűség-
esküért cserébe lengyel feleséget kérhetett magának. Ez előnyös lett volna mindkét fél számára. A lengyeleknek azért, mert magukhoz köthették a moldvai uralkodót, Bogdán

⁴¹ Enciclopedia 1978. 42. o.

⁴² *Bogdan* 1909. 154. o.

⁴³ *Corfus* 1979. 310–311. o.

⁴⁴ „Ego Bohdanus Alexandrides terrarum Moldaviae et Valachiae Palatinus una cum omnibus meis proceribus, ac aliis quibusvis subtitis terrarumque mearum praefatarum incolis iuro Deo Optimo Maximo et Sanctis omnibus, polliceorque, me una cum fratribus et omnibus subditis meis pacem, et foedus perpetuum cum serenissimo ac potentissimo principe et domino, domino Sigismundo Augusto Rege Poloniae, magni duce Litwaniae, et domino ac patrono suo clementissimo, cumque suae sacrae Maiestatis Regiae successoribus Poloniae Regibus, ac omnibus inclyti Regni Poloniae et omnium provinciarum ad hoc idem Regnum pertinentium incolis servaturum, fidem quoque, honorem, obedientiam et omne genus officiorum eidem et suo Regno semper exhibiturum, ac ea omnia, quae boni, fidelis et obedientis vasalli partium sunt, diligentiae praestaturum. Promitto insuper, me cum omnibus meis successoribus atque subditis illa omnia, quaecunque mihi a sua Maiestate et successoribus eiusdem, tum etiam a Senatoribus et Consiliariis Regni Poloniae mandabatur et iniungentur, studiose adimpleturum et executurum.” *Theiner* 1861. 742. o.

vajdának pedig azért, mert így esélye nyílt volna arra, hogy lengyel nemessé váljon. A másik hosszú távú politikai koncepció – Moldva és Havasalföld egy uralkodó alatti egyesítése – a lengyel főség elismerése, szintén nem volt új keletű gondolat. A három oszmán vazallus állam (Erdély, Moldva és Havasalföld) egyesítésének Moldva általi gondolatát ismereteink szerint elsőként Heraklides vajda vetette fel, így a fiatal uralkodó voltaképpen csak „leporolta” apja ellenlábasának ötletét.⁴⁵

Az elképzelés írásba foglalása ugyanakkor felvet egy érdekes kérdést. Mivel az Oszmán Birodalom valószínűleg semmilyen körülmények között sem engedélyezte volna, hogy a három alávetett államai közül bármelyik a másik kettőt magába olvassza, a moldvai politikai vezetésnek azt kellett gondolni, hogy az oszmánok annyira megroppantak Szulejmán halála óta, hogy a lengyel–litván állam katonai úton képes kiűzni a törököket Délkelet-Európából. Másképpen nem is értelmezhető Moldva hozzáállása a lengyelek politikájához. Ha pedig azt gondolnánk, hogy ez csak egy túlságosan optimista hozzáállás volt a bojárok és a régenstanács részéről, érdemes megvizsgálni a havasalföldi uralkodó álláspontját is. Pár évvel korábban még mereven ellenálltak bármiféle moldvai terjeszkedésnek, de a moldvai bojárok után a havasalföldi előkelők is hűséget fogadtak Bogdán vajdának és a lengyeleknek.⁴⁶ A behódolás tényét természetesen mindkét fél titkolta, hiszen ha kitudódott volna, a törökök részéről azonnal ellenlépésekre lehetett volna számítani, mivel mind vazallusuk hűtlenkedését, mind a két vajdaság egyesítését provokációnak tartották.

A fent vázolt terveket azonban a törökök kiűzése nélkül aligha lehetett volna megvalósítani. Sokatmondó, hogy olyan hiteles iratot, amely a háborúra vonatkozna, nem találtunk. Véleményünk szerint a lengyel politikai vezetők semmilyen elképzeléssel nem rendelkeztek egy törökellenes háborúhoz, híján voltak azoknak az erőforrásoknak, amelyekkel esélyük lett volna legyőzni a Szokollu Mehmed által vaskézzel irányított birodalmi haderőt. A lengyel diplomácia pedig nagyon kétes szerencsejátékba kezdett: miközben maga mellé gyűjtötte az oszmán igát lerázni készülő vajdaságokat, szövetségre lépett a „török császárral” a közös ellenség, IV. (Rettegett) Iván cár ellen. Azt gondoljuk tehát, hogy Varsó azért próbálkozhatott meg ezzel a kettős játékkal, mert nem tulajdonított nagy jelentőséget egy olyan uralkodónak, aki még el sem érte a felnőtté váláshoz szükséges életkort, másrészt bízott benne, hogy a nagyvezír nem értesül a moldvai és havasalföldi hűtlenkedésről, s így nem változik meg a két ország kapcsolata. Harmadrészt a közös ellenség elleni háború lehetőséget teremthet a lengyeleknek, hogy tárgyalásos úton meggyőzhessék az oszmánokat Moldva státusának újragondolásáról.

Roxanda és a moldvai vezetés arra törekedett, hogy Konstantinápoly semmit se érzékeljen az eseményekből, másrészt kiaknázták a behódolásból adódó lehetőségeket. Ennek egyik bizonyítéka lehet a havasalföldi belpolitika befolyásolásának eshetősége. Miután az addig uralkodó Pétert elmozdították és minden családtagjával a birodalom belsejébe „internálták,”⁴⁷ az új vajda az Aleppóban élő Sándor lett. Adam Franchi szavai szerint

⁴⁵ Sommer 1987. 9. o.

⁴⁶ Hurmuzaki 1891. 591. o.

⁴⁷ I. Péter (1559–1568) havasalföldi vajda, aki apját követte a trónon, de fiatal kora miatt az anyja, Chiajna látta el a régensi feladatokat. 1568-ban, a megváltozó belpolitikai helyzet következtében Aleppóba deportálták egész családjával együtt. A vajda, mérgezés következtében, még Konyában meghalt. A döntésben – eddigi

„17-én minden részről megerősítették, hogy Alexandru lett Havasalföld új vajdája, de jelenleg a nép nem fogadja el; egy szpáhi csapatot bíztak meg, hogy legyen a segítségére.”⁴⁸ Persze arra nem találtunk bizonyítékot, hogy azért álltak ellen az oszmánok új jelöltjének, mert a bojárok hűségesebbek lettek volna Bogdánhoz, mint a szultánhoz, de nem zárhatjuk ki annak a lehetőségét, hogy ez is szerepet játszott a kezdeti ellenállásban. Ez az időszak Moldva számára pozitív mérleget mutatott. Havasalföld élén olyan uralkodó állt, aki nem tudta biztosítani kellőképpen a hátszágát,⁴⁹ másrészt II. (Szapolyai) János Zsigmond halálával Erdélyben egymásnak feszült a két legerősebb politikai csoportosulás, az egyik Báthori István, a másik Bekes Gáspár körül csoportosult, így kevésbé tudtak ártani.⁵⁰

A moldvai konfliktus kezdete

Miután Roxanda meghalt, az időközben nagykorúvá vált Bogdán vajda átvette az ország irányítását. Ahogy hozzálátott a napi ügyek rendezéséhez, úgy erősödött Iaşiban a lengyel orientáció. Már 1571. január 18-án egy névtelen forrás arról értesítette a spanyol uralkodót, hogy „...a moldvai uralkodó eltökélte, hogy nemcsak nem küldi be a töröknek a szokásos adót, de hasonlóképpen felhagy az engedelmességgel...”⁵¹ és arra készül, hogy fegyveres ellenállást szervez.⁵¹ Moldva katolikus uralkodója azonban egyelőre kerülte a nyílt összetűzést az Oszmán Birodalommal. Decemberben ezt követően megírta Bécsbe, hogy „minden részről összeszedte az embereket, és jelezte felém, hogy a török ellen lázad.”⁵² Mi vehette rá az ifjú vajdát, hogy fegyverrel forduljon Szelim szultán ellen? Minden bizonnyal több tényező játszott szerepet a döntésben. Az egyik valószínűleg a lepantói ütközet végkimenetele volt, amelynek stratégiai jelentőségét jócskán túlértékelték a kortársak. Ráadásul nem is ez volt az első vereség: az oszmánok 1570-ben Asztrahán alatt is kudarcot vallottak.⁵³ Ez a csatavesztés minden bizonnyal nagy hatást gyakorolt a moldvai renegátokra, hiszen az ostromra küldött segélyhadak saját szemükkel láthatták, hogy miként győzik le a nagyvezír és Kászim pasa erőt a városvédők. Másrészt

ismereteink szerint – szerepet játszott, hogy elvesztették konstantinápolyi segítőiket, illetve a család mérhetetlen gazdagságát.

⁴⁸ „Alli 17. del corrente parti da questa citta Alessandro creato di nouo per Vaivoda de la Valachia; e si presente che i popoli no lo volono, quali si osteranno di accetario nel governo; de qui vogliono mandare un buluc di Spahi suo soccorso.” *Hurmuzaki* 1891. 584. o.

⁴⁹ II. Sándor (1568–1574). Az újonnan kinevezett vajda nehézségekbe ütközött, amikor hatalmát akarta megszilárdítani, mivel a bojárok nem fogadták el uralkodójuknak, és folyamatosan lázadtak az új vezetőjük ellen. Ezért a belső rend megszilárdítása sok időt és energiát igényelt Sándortól.

⁵⁰ II. (Szapolyai) János halála után két csoport próbálta megszerezni a hatalmat: az egyiket az unitárius Bekes Gáspár, János egykori bizalmasa vezette, a másikat a Báthori-fivérek, közülük is Báthori István emelkedett ki. Az új uralkodó ugyan Báthori lett, de Bekes folyamatosan aláasta a hatalmát, és arra készült, hogy megbuktassa. Ez megakadályozta abban Báthorit, hogy a megnövekvő moldvai befolyást megtörje vagy megfékezze, amely mindvégig az erdélyi doktrína részét képezte Moldvával és Havasalfölddel szemben. Mivel Erdély és a fejedelmek magukat mindvégig Moldva és Havasalföld elé sorolták, mindent megtettek, hogy a Portán keresztül növelni tudják befolyásukat a két vajdaság felett, hol több, hol kevesebb sikerrel. *Szilágyi* 1859.

⁵¹ „S'intende ch' il Principe di Valachia è risoluto non solamente di non dar lo tributo solito al Turco, ma anco levar la obediencia...” *Ciorănescu* 1940. 52. o.

⁵² „...ma che faceva gente per ogni parte, et si tiene per fermo che si sia rebellato al Turco...” *Ciorănescu* 1940. 54. o.

⁵³ A témához kapcsolódó magyar irodalom: *Vásáry* 2007. és *Vásáry* 2015.

nem tudta tovább titkolni lengyelbarátságát a Porta előtt, mint ahogy azt sem, hogy szultáni engedély nélkül kért feleiséget a lengyelektől.

Bogdán korábban azzal próbálta megnyugtatni a Portát, hogy csak saját országa biztonságára érdekében tartja fenn és színleli jószomszédi viszonyt a lengyelekkel. Az oszmán vezetők bizonyítékot szereztek az árulásról, legalábbis erre enged következtetni egy, 1572. január 1-jén íródott levél. Ebben Báthori István II. Miksa császárt tájékoztatta a moldvai fejleményekről: „Az a hír járta, hogy a moldvai [ti. Bogdán], aki bár azelőtt is állítólag színlelésből meghitt és baráti viszonyt ápolt a lengyelekkel, gyanúba keveredett és egyúttal a török császár méltatlankodását váltotta ki.”⁵⁴ Erdély uralkodója mindezt Havasalföld kincstárnokától tudta meg, aki arról értesítette, hogy a szultán megbízta Sándor vajdát, hogy őrözze Bogdánt és készítse elő az országot egy rodoszi renegátnak, egy bizonyos Jánosnak, akit a törökök új uralkodónak szemeltek ki. Céljuk elérése érdekében a havasalföldiek mellett az oszmánok is mozgósították néhány szandzsák haderejét. Báthoritól követe által azt kérte a vajda, hogy biztosítsa Havasalföldet, amíg távol van. A havasalföldi csapatok, egyesülve a török segélyhadakkal, 1572 februárjában sikeresen verték ki Bogdánt, aki már azelőtt Lengyelország felé menekült teljes rokonságával, hogy a támadók elérték volna országa határait. János 1572. február 15-én átvette Moldva irányítását. Az események ezt követően felgyorsultak. Varsóban a minden évben összeülő általános szejmben is megtárgyalták a moldvai helyzetet. Január végén érkezett meg a híre, hogy háromszáz janicsár vonult be Havasalföldre, akiknek a feladata Moldva biztosítása és János helyzetének stabilizálása volt.⁵⁵ A szejm érdeklődése nem meglepő, hiszen Bogdán befogadásával a lengyelek megsértették a békeokmány azon kitételét, mely szerint minden lázadót ki kell szolgáltatni, aki a másik országába menekül.

A kialakult válságért egyértelműen a tapasztalatlan Bogdánt terheli a felelősség, ugyanakkor a hatalomból való eltávolítása túlmutat a hűtlenség vétkén. Asztrahány sikertelen ostromát, majd a lepantói csatát követően megingott az Oszmán Birodalom erejébe vetett hit. A csorbát Szokollu Mehmed a lehető leghamarabb ki akarta köszörülni, amire jobb lehetőséget keresve sem találhatott volna, mint Moldva és a Lengyel–Litván Köztársaság megregulázása. Ezzel együtt komoly politikai haszonnal kecsegtetett a lengyelek defenzívába kényszerítése és kiszorítása Délkelet-Európa politikai életéből, hiszen a törökök egy számukra előnyös alkuval elérhették, hogy a reszpublika többet ne avatkozzon be a moldvai ügyekbe.

Nem egyértelmű, hogy amikor Bogdán és köre Lengyelország felé vették útjukat, a szultán haragja előtt menekültek-e vagy akciójuk egy tervezett, titkos utazás volt-e. Ami biztos, hogy az 1569-es hűségesküben foglalt házassági tervet igyekezett érvényre juttatni. Az országából előzőtt vajda úgy gondolhatta, hogy ha sikerül egy előkelő, nemesi családból származó lengyel nőt feleségül vennie, az mindenképp növelné befolyását és támogatókat szerezhetne hatalma visszaszerzéséhez. A gyakorlat nem volt ismeretlen a családjában. Apja, az egykori Sándor lányainak szintén lengyel férjket keresett, minden bizonnyal saját pozícióinak erősítése érdekében. Ennek ellenére teljesen érthető, miért

⁵⁴ „Quamvis enim et antea ob familiaritatem et amicitiam, quam cum Polonis Moldavus colere dicebatur, in suspicionem ac simul indignationem Imperatoris Turcarum incurrisse fama ferebatur.” *Hurmuzaki* 1891. 613. o.

⁵⁵ *Hurmuzaki* 1891. 614. o.

nem támogatta Bogdán házassági tervét a Porta, és miért nem támogatta, hogy nővérei lengyel nemesekhez menjenek nőül. Véleményünk szerint Konstantinápolyban úgy látták, hogy az anyai ágon születő gyermekek semmilyen törvényes jogot nem formálhattak a vajdai címre, hiszen megszületésük pillanatában lengyel nemesnek számítottak. A Bogdán és egy lengyel nemesi család lánya frigyéből származó fiúgyermek már az atyai örökség révén magának követelhetné volna a vajdai címet (nagyon elképzelhető, hogy egy ilyen esetben Bogdánt nemesítették volna), ami szembement az addig alkalmazott politikai közmegegyezéssel, miszerint a moldvai uralkodó csak a padisah akaratából foglalhatta el trónját. A vajda házassági terve tehát egyszerre jelentett bel- és külpolitikai veszélyeket az Oszmán Birodalomra és Moldvára nézve, ahogy ezt Bogdán esetében is látjuk. Elhatározásában megerősíthették a sógorai, de erre az általunk ismert források nem adnak választ, és kutatásunk jelenlegi állásában arra se tudunk választ adni, hogy a sógorok mennyire voltak befolyásosak a republikában.

Az viszont kizárható, hogy a lengyel nemesek egy része azért támogatta Bogdánt, hogy háborút provokáljanak a muszlim nagyhatalommal. Ezt az érintettek már csak azért sem akarhatták, mivel a reszpublika komoly belpolitikai krízist élt át akkoriban. Zsigmond Ágost király ugyanis súlyos betegségben szenvedett. Az ország nagyurai hatalmuk további növelésében voltak érdekeltek, míg a litvánok a lublini unióval elvesztett befolyásuk visszaszerzéséért küzdöttek.

Miután megszerezte a lengyel király hozzájárulását a házassághoz, Bogdán vajda elindult Lwówba, hogy összeházasodjon „egy nővel, aki rokoni engedéllyel tartózkodott a Ruszban.”⁵⁶ A kiszemelt lengyel mátká Valenty Dembiński főkancellár lánya volt. Ennek hírért még az elindulás előtt nagy öröm fogadhatta Iaşiban, hiszen a házassággal Bogdán az államigazgatás második legfontosabb személyével került volna rokoni kapcsolatba. A lengyel királyi udvarral való közvetlen összeköttetés pedig bármikor Moldva hasznára válhatott. Az eljegyzést már 1571 tavaszán felvethették Zsigmond Ágost királynak. Legalábbis erre enged következtetni Cyrus apát birodalmi követ Krakkóból március 28-án a császári udvarnak szóló jelentése, miszerint a moldvai vajda követét a lengyel király titkos kihallgatáson fogadta. Annak tartalmáról és az ott elhangzottakról nem tudott érdemi információt közölni.⁵⁷ A következő hónapokban semmi érdemlegeset nem írt a lengyel–moldvai kapcsolatokról, egészen szeptemberig, amikor a következőképpen fogalmazott: „Itt van a moldvai vajda úr követe is, hogy fejedelme és a főkancellár, Valenty Dembiński, lánya között házasságot hozzon létre.”⁵⁸ A két fiatal tervezett egybekelése kisebbfajta botrányt okozott, hiszen Dembiński már odaigérté lánya kezét egy özvegy nemesnek. Nagy valószínűséggel állítható, hogy a feleségét elvesztő főúr vagy maga Krzysztof Zborowski, egy befolyásos lengyel nemesi család gyermeke, vagy valamelyik rokona volt. Bár a kikoszorózott személy kilétét a források nem fedik fel, annyi bizonyos, hogy az érintett nem-

⁵⁶ „...la muger que con licencia del avia tomada en Rusia.” *Ciorănescu* 1940. 54. o.

⁵⁷ „Pridie vero eius diei auditus fuit et palatini Moldaviae nuntius, qui quadriduo ante advenerat...” *Veress* 1929. 297. o.

⁵⁸ „Adest etiam hic domini palatini Walachiae nuntius, conciliandi matrimonii causa inter suum principem et cancellarii magni, Valentinii Dembinskii filiam.” *Veress* 1929. 304. o.

tetszését fejezte ki „Olbracht Łaski⁵⁹ úr mesterkedéseivel kapcsolatban.”⁶⁰ Ezzel a királyi udvar (az utolsó Jagelló uralkodó ekkor már olyan beteg volt, hogy valószínűleg nem vett részt a titkos Tervek kidolgozásában) is deklarálta álláspontját. Sokatmondó ugyanakkor, hogy a moldvai vezetők között is sokan elleneztek a menyegzőt, mivel félték a törökök bosszújától.⁶¹

Februárban arról értesültek Varsóban, hogy Bogdán alig kelt át a Dnyeszteren (ennek pontos dátumáról nincs tudomásunk), Krzysztof Zborowski megtámadta, megsebesítette, majd foglyul ejtette. A vajdát mindaddig rabságban tartotta a főúr, amíg az nem fizetett váltságdíj gyanánt tizenkétezer tallért, és megígérte, hogy még tizenhárom ezret ad fogva tartója sógorának.⁶² Bogdán kiszabadulása után értesült országa elvesztéséről. Ennek tudatában végül úgy döntött, hogy a királyi udvarban meglévő kapcsolatait kamatoztatva fegyveres segítséget szerez Krakkóból.⁶³ További reménnyel kecsegtetett, hogy az uralkodó mellett szolgálatot teljesítő tisztségviselők mellett jelentős volt a helyi potentátok (például a vajdák) támogatása is, akik politikai céljaik elérése érdekében sorakoztak fel a letett vajda mellé, aki talán le is fizette őket, bár erről egyelőre nem rendelkezünk forrásokkal. Közülük is az egyik legfontosabb személy Olbracht Łaski volt, aki már korábban is megpróbálta kiszakítani Moldvát az Oszmán Birodalomból. Nagyon fontos pártfogónak számított még Konstanty Wasyl Ostrogski, aki az egyik leghatalmasabb ortodox mágnásként, Ruthenia uraként jelentős szerepet játszott a lengyel belpolitikai életben és vallási hovatartozása miatt igen jó kapcsolatokat ápolt Moldva bojárjaival. A leváltott uralkodó katolikus hite miatt nehezen tudta maga mellé állítani az országa előkelőit, ugyanakkor Ostrogski támogatása révén a moldvaiak biztosítékot láthattak hitük megvédésére (ez a Heraklidesz-féle „evangélikus affér” után fontos lehetett a szemükben). Összekötetésben állt a litvánokkal is, akiknek a segítsége a Moldva ellen készülő hadjáráshoz tűnt elengedhetetlenül fontosnak.

Az előzőtt vajda támogatói tisztában voltak vele, hogy a lengyel–litván állam döntéshozói túlságosan megosztottak Bogdán támogatásának kérdésében, ezért titkos diplomáciai csatornákon keresztül megpróbálták rábeszélni a német-római császárt a moldvai uralkodó támogatására. Cyrus apát titkos, négyszemközti tárgyalásán Ostrogski hercegnek elmondta: azon igyekszik, hogy az országból elmenekült ifjú hűséget fogadjon Miksa császárnak.⁶⁴ A mágnás azzal érvelt a császári követnek, hogy Moldva keresztény befolyás alá kerülése a Habsburgok érdekeit is szolgálná, hiszen mégiscsak egy jelentős államról van szó, nem is beszélve arról, hogy most mindezt pénz és vér nélkül lehetne megszerezni.⁶⁵ Kérdéses, hogy a követ levelét olvasva a császári udvart magával ragad-

⁵⁹ Befolyásos lengyel főúr, aki azon dolgozott, hogy a lengyelek kiterjesszék hatalmukat Moldvára. Az 1575. évi királyválasztáson a Habsburgok mellé állt, majd Báthori István egyik leghangosabb ellenzője lett.

⁶⁰ A forrás ugyan nem közöl részleteket arról, hogy miként sikerült elérni a lengyel főúr és a Dembiński lánya közötti frigyet, de kétséget kizáróan minden követ megmozgatott, hogy ez ne sikerüljön. „de domini Alberti a Lasko machinationibus” *Veress* 1929. 297. o.

⁶¹ *Ciorănescu* 1940. 57. o.

⁶² *Ciorănescu* 1940. 54. o.

⁶³ *Ciorănescu* 1940. 55. o.

⁶⁴ „...brevi effecturum, ut dictus Walachiae palatinus, se se totum dedat et penitus subiiciat clientelae Vestrae Sacrae Maiestati Caesariae.” Uo.

⁶⁵ „Non neglandam esse istiusmodi occasionem acquirendae, sine sumptu et sanguine, tantae provinciae asserens.” Uo.

ta-e az optimizmus, hiszen Miksának éppen a hatvanas években kellett megtapasztalnia, hogy egy Oszmán Birodalommal folytatott háború mennyire kétes kimenetelű vállalkozás, még akkor is, ha a muszlim impérium éppen válságban van. Másrészt az 1568. évi drinápolyi békével egy hosszútávra szóló megállapodást sikerült tető alá hoznia, ami viszonylagos nyugalmat teremtett az ellenfelek között. Nagyon is kétséges tehát, hogy a császárnak megérte volna nyíltan háborúba keverednie a szultánnal a Moldva feletti befolyás megszerzéséért. Ostrogski is érezhette, hogy Bécsben nem talált megértő fülekre felvetése, ezért nem sokkal később a Cyrusszal történt újabb egyeztetése után már azt javasolta, hogy tartsák titokban a császárnak szóló hűségesküt, ugyanis ha kitudódik, az újabb konfliktusokat fog szülni az oszmánokkal.⁶⁶

Bogdán visszatér

Időközben a törökök is hozzáláttak moldvai uralmuk biztosításához. Miután Rodoszról megérkezett Drinápolyba a kijelölt utód, 500 janicsárt és 300 szpáhit adtak mellé, akiknek az volt a feladata, hogy letörjék az ellenállást. Megparancsolták a havasalföldi vajdának, a tatároknak és a Moldvát körülvevő szandzsákoknak, hogy helyezték harckészültségbe katonáikat, ha a lengyelek esetleg megtámadnák a vajdaságot.⁶⁷ János először arra törekedett, hogy megszilárdítsa helyzetét a Portán. Ebből a célból Szokolli Mehmed nagyvezírnek kétszázezer, míg a főudvarmesternek és az elöljáróknak húszezer dukátot ígért meg. A bonyolult szituációt tovább nehezítette, hogy ekkor már nemcsak Bogdán és köre veszélyeztette „Örmény”⁶⁸ János hatalmát. Havasalföld akkori vajdája, II. Sándor, aki a Dracul család tagja volt, fivérét, Pétert tette meg a Moldvát megszálló had fővezérének, amely megszállta Moldvát és kapcsolatba lépett portai támogatóival, akiket arra próbált meg rávenni, hogy Szelim változtassa meg döntését és a rodoszi renegát helyett Pétert nevezze ki Moldva első számú vezetőjének. A terve az volt, hogy a két államot a család kezében összpontosítsa. A próbálkozás hiábavalónak bizonyult, mert a birodalmi érdekek és János vajda ígéretei az újdonsült vajda pártjára állították az oszmán tisztviselőket, amit Karl Rym, a Német-római Birodalom követe is megerősített.⁶⁹

A törökök a katonai biztosítás mellett nagy gondot fordítottak a diplomáciai nyomásgyakorlásra is. A szultán már egy 1572. januári levelében arra hívta fel Zsigmond Ágost figyelmét, hogy fenn kell tartani a két hatalom között a nyugalmat és a békét. Bogdán szereplését e tekintetben károsnak tartotta, mivel a lengyel kancellár lányával kötendő frigyről nem értesítette a Portát, és nyílt provokációnak vélte azt is, hogy Łaski katonai egységekkel vonult fel a moldvai–lengyel határra. Megírta továbbá, hogy a Moldvába nyomuló csapatok, amelyek a szomszédos szandzsákokból érkeztek, lengyeleket fogtak el.⁷⁰ Ezt a hivatalos lengyel politika ugyan mindvégig tagadta, de elképzelhető, hogy a vajdát pártfogásukba vevő, főként kis-lengyelországi és litván főurak az udvar beleegyezésével és támogatásával katonákat és tanácsosokat küldtek Iaşiba. Egy ugyanazon napon

⁶⁶ Veress 1929. 299. o.

⁶⁷ Hurmuzaki 1891. 615. o.

⁶⁸ Nevét a származásáról kapta. Rodoszon, mielőtt vajdának nevezték volna ki, Rodoszon kereskedőként dolgozott.

⁶⁹ Hurmuzaki 1891. 615. o.

⁷⁰ Corfus 1979. 318. o.

kelt, Szokollu Mehmed nagyvezírnek a lengyel királyhoz intézett levelében a lengyeleket hibáztatta a kialakult helyzetért, és felszólította Krakkót, hogy tegyenek meg mindent a két ország közötti béke visszaállítására. A vajda leváltását és az állam katonai úton való megszállását szerinte az váltotta ki, hogy Bogdán nem akarta a békét fenntartani, s szultáni hozzájárulás nélkül folyamatosan a saját szándékát igyekezett érvényre juttatni, majd amikor látta, hogy a törökök nem támogatják, lengyel főurakat keresett meg. Ez utóbbiak még mindig támogatják, sőt a szökevény közvetlen környezetében tartózkodnak. A lengyel tanácsadók között minden bizonnyal ott volt Łaski is, de erre nem találtunk bizonyítékokat. Azt sem szabad elfelejtenünk, hogy a trónfosztott fiatallembert segíthették lengyel rokonai, hiszen egyik nővérének férje egy bizonyos Panoński volt, aki valóban menedéket adott neki, miután kiszabadult Zborowski fogáságából.⁷¹

Az oszmán vezetés próbálta rávenni a lengyel királyt és környezetét, hogy a megkötött béke értelmében szolgálta ki Bogdánt és fivéreit. Hogy nyomatékot adjanak követelésüknek, mozgósították a tatárokat: parancsba adták, hogy néhány török egységgel együtt vonuljanak Magyarország és a vajdaságok irányába, útközben pedig fogjanak el annyi embert, amennyit csak tudnak, legyen barát vagy ellenség, és küldjék el gályarabnak őket a flottához.⁷² Rym úgy értesült, hogy azok a moldvaiak, akik Bogdán bukását követően Lengyelországba menekültek, csatlakozni kívántak a királyi sereghez, hogy ők is harcolhassanak a feljükk tartó tatárok ellen.⁷³ Február hatodikán már csak tíznapos járőrföldre voltak a Dnyesztortól, a határt jelentő folyótól.⁷⁴ Bár a krími tatárok vélhetően nagy pusztítást vittek végbe, a lengyel politikai vezetés terveit mégsem tudták megváltoztatni. Ennek következtében 1572. március elején egy csasz érkezett Krakkóba, hogy tárgyaljon a királlyal. A lengyelek azt remélték, hogy a tatárok pusztításáról esik majd szó, ezzel szemben a török megbízott – minden bizonnyal Turgut csasz, aki ebben az időben az Oszmán Birodalom kelet-európai „felelőse” volt – inkább a moldvai fejleményekről kívánt beszélni, és felhánytorgatta, hogy sok lengyel küzdött Bogdán seregében.⁷⁵

Az egész ügy nagy politikai vihart kavart országszerte, és a márciusi országgyűlésen be is került a megvitatandó témák közé. A szokásos módon bíráskodással és szentmisével kezdődő szejmben a jelenlévők legfőképpen arról tanácskoztak, hogy a moldvai helyzet valóban okot szolgáltat-e a szultánnak egy újabb háború kirobbantására. A lengyel nemesek egy része elismerte, hogy „e föld vajdája sokkal inkább keresztény, mint a törökök adófizetője,”⁷⁶ de ekkorra már eltávoztak azok a szenátorok, akikkel egy esetleges katonai beavatkozásról lehetett volna tárgyalni, vagyis akiknek valódi befolyásuk volt az ügyek menetére

A politikai helyzet március–áprilisra megváltozott. A Portán elterjedt a hír, hogy komoly keresztény összefogás készül. Esteban Lopez de Avila, aki tizenhárom évig raboskodott Konstantinápolyban, jelezte a spanyol királyi udvarnak: a szultán tanácsosai attól tartanak, hogy Iván cár, Zsigmond Ágost király és Bogdán vajda tizenötezer lovast

⁷¹ *Hurmuzaki* 1891. 619. o.

⁷² *Ciorănescu* 1940. 54. o.

⁷³ *Hurmuzaki* 1891. 614. o.

⁷⁴ *Ciorănescu* 1940. 54. o.

⁷⁵ „...et che si lamentava ancora col Re perchè molti Polacchi havessero servito contra di lui sopra l' armata christiana.” *Ciorănescu* 1940. 55. o.

⁷⁶ „Vaivoda de aquella tierra y tributario del Turco, mas christiano.” *Ciorănescu* 1940. 55. o.

és harmincezer gyalogost számláló hadseregével akarja megtámadni a lengyel területekkel szomszédos szandzsákokat, s elsődleges tervük, hogy a német-római császárt is megnyerjék ügyüknek.⁷⁷ Mindeközben az új moldvai vajda hatalma is megingott. Jánosnak menekülnie kellett, mivel a „moldvaiak elhagyták.”⁷⁸ Egy forrás szerint erre azért került sor, mert sok moldvai bojár meggyilkoltatott.⁷⁹ A belső feszültségek miatt a Duna túlsó oldalára, közvetlen török felségterületre húzódott vissza, ahonnan levélben szólította fel a lengyel királyt: adja ki elődjét az oszmánoknak, máskülönben a tatárok és a törökök egyesült haderejével kell szembenéznie, „és a király lelkén fog száradni azok vére, akiket ezen okból ölnek meg.”⁸⁰

Ennek ellenére a lengyelek folytatták a felkészülést a hadjáratra, s tervük végrehajtásához számításba vették a moldvai belpolitikai változásokat is. A podóliai vajda jelentéséből ismeretes, hogy már kora tavasszal készen álltak a moldvai–lengyel egységek a vajdaság visszaszerzésére. A hazatérését előkészítő Bogdán március 14-én közel háromezer, Snatimnál gyülekező katonával rendelkezett. Mikołaj Mielecki podóliai vajda „úgy értesült valakitől, hogy virágvasárnap indulnak Moldvára.”⁸¹ Az offenzívában már tizenötezer harcos vett részt.⁸² A lengyel hadvezetés – többek között Mikołaj Mielecki, Olbracht Łaski és Jerzy Jazłowiecki főhetman – tervének középpontjában Chocim erődje állt, amely Bogdán támadásának kiindulópontja lett. A törökök és János nem is tartották szükségesnek elfoglalni ezt a várat, ami így Bogdán és támogatói kezén maradt.⁸³ A határ menti erősség megszerzésével bárkinek alkalma nyílt Podólia lerohanására, de ugyanígy biztosíthatott egy Moldva ellen irányuló offenzívát is. János és az oszmánok hatalmas stratégiai hibát követtek el, amikor ellenfelük kezén hagyták Chocimot, hiszen ez a hely lett Bogdán támadásának kiindulópontja.

A támadás sikeres volt, a lengyel–moldvai haderő rövid időn belül elfoglalta Moldva stratégiai pontjait. A forrásokból és adatokból következtettünk arra is, hogy mennyi időt vehetett igénybe az ország okkupálása. 1572-ben virágvasárnap március 30-ára esett, tehát tizenhat nap telt el a snatimi gyülekező és a támadás megindulása között. Ebben a bő két hétben kellett gondoskodni a csapatok utánpótlásáról, s feltérképezni, hogy milyen katonai erőkkel kell majd szembenézni, illetve mustrát is kellett tartani. Cyrus apát április 11-én jelentette Varsóból, hogy Bogdán vlah katonák segítségével visszaszerezte a hatalmat Moldva felett.⁸⁴ Ezek szerint a fontosabb hadműveletek tizenegy napig tartottak, ami azt jelenti, hogy a támadók nagyobb ellenállás nélkül hódoltatták meg Moldvát. Igaz, Jánost nem győzték le, mivel ő már március derekán kivonult az országból, s biztonságos helyen húzta meg magát.

⁷⁷ *Ciorănescu* 1940. 56. o.

⁷⁸ „...los Valacos dexado...” Uo.

⁷⁹ *Veress* 1929. 310.

⁸⁰ „...y que el Rey tuviese piedad de la sangre que por esto se derramaría.” *Ciorănescu* 1940. 56. o.

⁸¹ „...se hallaría allí en persona, para entrar el Domingo de Ramos en la Wallachia.” *Ciorănescu* 1940. 57. o.

⁸² Uo.

⁸³ „...con ayuda de los Turcos se a apoderado de la provincia, excepto de la fortaleza de Cozym.” *Ciorănescu* 1940. 55. o.

⁸⁴ „Bogdanus nuper deiectus palatinus Moldaviae per nobilitatem Russiae his diebus in palatinatum suum etiam munitis plerisque Walachis restitutus scribitur.” *Veress* 1929. 309. o.

Keresztény oldalon Bogdán győzelmét hatalmas optimizmus követte, főként az egyház és a kis-lengyelországi nemesek üdvözölték a Lapușneau család legifjabb férfitagjának a sikerét. Amíg Róma egy újabb keresztény liga születését látta a katolikus ifjú győzelmében, addig a lengyel és litván nemesek saját befolyásuk növekedését várták. Az újra hatalomra került vajda nem tudta annyira stabilizálni a Moldva feletti uralmát, mint ahogy azt sokan várták, és a moldvaiaknak fel kellett készülniük a törökök válaszára is, amely nem váratott magára sokáig. Az Oszmán Birodalom erőforrásai az előző évek kudarcai ellenére is még kifogyhatatlannak látszottak, és a nagyvezír nem is fukarkodott János támogatásában. Habár a lengyel–moldvai egyesített seregek kezdetben igen sikeresek voltak, nemcsak elűzték János hadait, de megerősítették a határ menti Chocimot. Ebből a sikerből politikai tőkét is kovácsoltak: a zarnoki módon uralkodó Jánostól a bojárok Bogdánhoz csatlakoztak. De a nagyszámú török–tatár csapatokkal Mielecki katonái már nem tudták felvenni a harcot, és előre eltervezett, a törököknek jelentős veszteségeket okozó visszavonulással kivonták a harcoló alakulatokat Moldva területéről, Bogdánnak ismét Lengyelországban kellett bujdosnia. Karl Rym császári portai követ megjegyzi, hogy Bogdán a vejénél (a már korábban emlegetett Panońskinál) bujkált azt követően, hogy visszatért a hadjáratból.⁸⁵ A lengyelek nem kívánták felrúgni a törékeny, de mégis fennálló békét az oszmánokkal, ezért Bogdán bukása kegyvesztetté tette az ifjút Krakkóban, katonai segítséget nem kapott. Ugyanakkor a lengyel–oszmán viszony hosszú évekre mélypontra süllyedt.

Összegzés

Tanulmányunk megírásának az volt a célja, hogy egy eddig kevésbé ismert esemény bemutatásával hívjuk fel a figyelmet arra, milyen fontos szerepet kapott Moldva a XVI. századi Délkelet-Európa had- és diplomáciatörténetében. Bogdán vajda, miután hazájából elmenekült, befogadókra talált a lengyel államban. Az éppen csak megszületett Lengyel–Litván Köztársaság nem állt készen egy elhúzódó török háborúra, és az ország ingatag belpolitikai helyzete miatt – haldokló király, vallási küzdelmek, litván megmozdulások – egyes főurak a menekülő vajda pártját fogták. Ebben szerepet játszottak az előkelők frakcióinak érdekei éppúgy, mint a korszakban egyáltalán nem ritkaságszámba menő korrupció is. Az Oszmán Birodalom sorozatos kudarcai elhittették a lengyel politikai elit egy részével, hogy a meggyengült muszlim hatalommal szemben képesek akaratukat érvényesíteni és egy lengyelbarát vajdát helyezni Iașiba.

Bogdán rövid uralkodása és sikertelen próbálkozása ugyanakkor nyomot hagyott a moldvai külpolitikai gondolkodásban, és ettől kezdve minden moldvai vajda körültekintőbb kapcsolatot tartott fenn a lengyel–litván állammal, illetve a nagy befolyással rendelkező lengyel és litván mágnás családokkal. Később is voltak olyan vajdák, akik kalandor politikájukhoz próbálták megnyerni a lengyeleket, de akadtak köztük olyanok (ide tartozik Sánta Péter és a Movilă család), akik országuk és saját gyarapodásuk érdekében a lengyel és az oszmán félnek egyaránt megfelelő kapcsolatot építettek ki Varsóval, a Movilák még lengyel nemességet is szereztek. Az viszont a fentebbi források segítségével bizonyí-

⁸⁵ *Hurmuzaki* 1891. 619. o.

tást nyert, hogy a lengyelek nem kívántak harcba bonyolódni az Oszmán Birodalommal egy-egy vajda merész vállalkozása kapcsán.

Szintén lényeges ponttá nőtte ki magát a lengyel családi kapcsolatok erősítése. A XVII. század során több családi kapcsolat is született (például Vasile Lupu lányát Janusz Radziwiłł vette feleségül), de nem próbálták meg túlfeszíteni azokat a kereteket, amelyeket a szultán jelölt ki számukra.

BIBLIOGRÁFIA

- Benda* 1943. *Benda Kálmán*: Erdély politikai kapcsolatai a román vajdaságokkal a XVI. és XVII. században. Magyarok és románok II. k. Szerk. *Deér József – Gáldi László*. Budapest, 1943. 35–73. o.
- Bogdan* 1909. *Bogdan, Ioan*: Letopiseșul lui Azarie. Extras din: Analele Academiei Române. Seria II. Tom. XXXI. București, 1909.
- Ciorănescu* 1940. *Ciorănescu, Alexandru*: Documente privitoare la istoria românilor culese din arhivele din Simancaș. București, 1940.
- Corfus* 1979. *Corfus, Ilie*: Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Secolul al XVI-lea. București, 1979.
- Enciclopedia 1979. Enciclopedia istoriografiei românești. Coordonator științific: Ștefan Ștefănescu. București, 1978.
- Guboğlu* 1958. *Guboğlu, Mihail*: Paleografia și diplomatica turco-osmană. Studiu și album. București, 1958.
- Guboğlu* 1969. *Guboğlu, Mihail*: Le tribut payé par les principautés roumaines à la Porte jusqu'au début du XVIe siècle d'après les sources turques. Paris, 1969.
- Eagles* 2014. *Eagles, Jonathan*: Stephen the Great and Balkan Nationalism. Moldova and Eastern European History. New York, 2014.
- Hegyí* 1983. *Hegyí Klára*: Török berendezkedés a meghódított országokban. Világtörténet, 5. (1983) 2. sz. 19–41. o.
- Hurmuzaki* 1886. *Hurmuzaki, Eudoxiu de*: Documente privitoare la Istoria Românilor. Suplement I. Volumul I. București, 1886.
- Hurmuzaki* 1891. *Hurmuzaki, Eudoxiu de*: Documente privitoare la Istoria Românilor. Volumul II. Partea I. București, 1891.
- İnalçık* 1948. *İnalçık, Halil*: Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei ve Don-Volga Kanalı Teşebbüsü (1569). *Bellefen*, 12. (1948) 46. sz. 349–402. o.
- Jakó* 2016. *Jakó Klára*: Moldva és Havasalfölde viszonya az Erdélyi Fejedelemséghez az államközi szerződések és a külügyi levelezés tükrében. In: Művészet és mesterség I. Tisztelgő kötet R. Várkonyi Ágnes emlékére. Szerk. *Horn Ildikó* et al. Budapest, 2016. 271–294. o.

- Kármán* 2007. *Kármán Gábor*: Báthori András ahdnáméja. *Fons (Forráskutatás és Segédtudományok)*, 14. (2007) 339–348. o.
- Kármán* 2008. *Kármán Gábor*: „Átkozott Konstantinápoly”: Törökkép Erdély 17. századi portai követségén. In: *Portré és imázs: Politikai propaganda és reprezentáció a kora újkorban*. Szerk. *G. Etényi Nóra – Horn Ildikó*. Budapest, 2008. 29–48. o.
- Kármán* 2012. *Kármán Gábor*: Mihnea támogatói: egy havasalföldi trónkövetelő kapcsolathálója Konstantinápolyban, 1654–1657. *Korall*, 50. (2012) 7–29. o.
- Kármán* 2013. *Kármán Gábor*: „Sovereignty and Representation: Tributary States in the Seventeenth-century Diplomatic System of the Ottoman Empire.” In: *The European Tributary States of the Ottoman Empire in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*. Eds. *Kármán Gábor – Kunčević, Lovro*. Leiden–Boston, 2013. 155–185. o.
- Kołodziejczyk* 2000. *Kołodziejczyk, Dariusz*: Ottoman-Polish Diplomatic Relations (15th–18th century). An Annotated Edition of ‘Ahdnames and Other Documents. Leiden, 2000.
- Kultsár* 1805. *Kultsár István*: Krónika a’ mohátsi veszedelemtől a’ bétsi békülésig Magyar Országban, Erdélyben, Havasalföldön, és Moldovában történt dolgokról. Pest, 1805.
- Maxim* 2001. *Maxim, Mihai*: Romano-Ottomanica. Essays & Documents from the Turkish Archives. Istanbul, 2001.
- Pálosfalvi* 2005. *Pálosfalvi Tamás*: Nikápolytól Mohácsig 1396–1526. Budapest, 2005.
- Panaite* 2000. *Panaite, Viorel*: The Ottoman Law of War and Peace. The Ottoman Empire and Tribute Payers. New York, 2000.
- Panaitescu* 1930. *Panaitescu, Petre P.*: Călători poloni în Țările Române. București, 1930.
- Papp* 2002. *Papp Sándor*: Keresztény alattvalók az Oszmán Birodalom északnyugati határainál. *Aetas*, 17. (2002) 1. sz. 67–96. o.
- Papp* 2008. *Papp Sándor*: Stefan Cel Mare, Mátyás király és az Oszmán Birodalom. *Hadtörténelmi Közlemények*, 121. (2008) 2. sz. 303–325. o.
- Pataki* 1944. *Pataki József*: Anjou királyaink és a két román vajdaság. Kolozsvár, 1944.
- Păun* 2012. *Păun, Radu G.*: Belső ellenségek: Hatalmi kapcsolathálók és oszmánellenes katonai lázadások a 16–17. századi Havasalföldön és Moldvában. *Korall*, 13. (2012) 48. sz. 62–89. o.
- Rábai* 2010. *Rábai Krisztina*: Nagy Lajos litvániai hadjáratai. *Belvedere Meridionale*, XXII. (2010) 3–4. sz. 67–96. o.
- Sedlar* 1994. *Sedlar, Jean W.*: East Central Europe in the Middle Ages, 1000–1500. Seattle, 1994.

- Słownik* 1884. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Tom V. Wyd. *Filip Sulimierski – Brwonisław Chlebowski – Władysław Walewski*. Warszawa, 1884.
- Sommer* 1987. *Vita Jacobi despotae Moldavorum*, Wittenbeg, 1587. Ed. *Kőszeghy Péter, Pirnát Antal* tanulmányával. Budapest, 1987.
- Sugar* 1996. *Sugar, Peter F.*: Southeastern Europe under Ottoman Rule, 1354–1804. Seattle, 1996.
- Szilágyi* 1859. *Szilágyi Sándor*: Békés Gáspár versengése Báthory Istvánnal (1571–1575). In: *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Évkönyve*. 1. k., 1. füzet. Kolozsvár, 1859–1861. 107–115. o.
- Theiner* 1861. *Theiner, Augustin*: *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*. Tomus Secundus. Romae, 1861.
- Vásáry* 2007. *Vásáry István*: *Turks, Tatars and Russians in the 13th–16th Centuries*. Aldershot, 2007.
- Vásáry* 2015. *Vásáry István*: *The Tatar Factor in the Formation of Muscovy’s Political Culture*. In: *Nomads as Agents of Cultural Change. The Mongols and Their Eurasian Predecessors*. Eds. *Reuven Amitai – Michal Biran*. Honolulu, 2015. 252–270. o.
- Veress* 1929–1937. *Veress, Andrei*: *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*. I–XI. București. 1929–1937.
- Veress* 1929. *Veress, Andrei*: *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării-Românești*. Vol. 1. *Acte și scrisori (1527–1572)*. București, 1929.

Péter Balla

THE REBELLION OF VOIVODE BOGDAN IV IN THE MIRROR OF POLISH–OTTOMAN
DIPLOMATIC RELATIONS (1568–1572)

(Abstract)

Voivode Bogdan IV escaped from Moldva in January 1572, since the Ottoman Porte got angry with him. The ruler of Moldva became disloyal to the Sultan and prepared to organize an anti-Turkish league, involving the pro-war Polish political and military elite. The proposal of the – otherwise Roman Catholic – leader of the state inhabited by mainly Orthodox Christian population found a sympathetic ear in Krakow. He married the daughter of the Chancellor of Poland, but neither the Polish nor the Habsburgs – despite the mediation of the Holy See – support his goals, since they considered the open confrontation with the Ottoman Empire too dangerous. In our research paper we try to find the answer to the question how the Polish-Lithuanian Noble Republic (*Rzeczpospolita*) that was in a deep internal crisis due to severe the illness of Sigismund Augustus attempted to extend its influence to Moldva that was part of the Ottoman Empire. Who supported

the exiled Voivode to reclaim his power? How did the Ottoman Empire the authority of which weakened after the Battle of Lepanto stabilize its position? Our article introduces an interesting period the Polish-Ottoman relations that has been considerably researched in Hungarian historiography.

Péter Balla

DER AUFRUHR DES WOIWODEN BOGDAN IV. IM SPIEGEL DER POLNISCH-
OSMANISCHEN DIPLOMATISCHEN BEZIEHUNGEN (1568–1572)

(Resümee)

Der Woiwode Bogdan IV. floh im Januar 1572 aus Moldau, weil er den Hass der Pforte auf sich gezogen hatte. Der Herrscher der Woiwodschaft war untreu zum Sultan geworden und wollte unter Einbeziehung der polnischen politisch-militärischen Elite, die dem Krieg gegenüber freundlich gesinnt war, eine anti-türkische Liga organisieren. Der Vorschlag des römisch-katholischen Oberhauptes des mehrheitlich von Volksgruppen orthodoxen Glaubens bewohnten Staates traf in Krakau auf offene Ohren. Er hielt auch mit Erfolg um die Hand des polnischen Kanzlers an, aber weder die Polen noch die Habsburger unterstützten – trotz der aktiven Vermittlung des Heiligen Stuhls – seine Bestrebungen, da sie den offenen Bruch mit dem Osmanischen Reich für viel zu gefährlich hielten. In der vorliegenden Studie suchen wir Antwort auf die Frage, wie die Adelsrepublik Polen-Litauen (Rzeczpospolita), die infolge der schweren Krankheit Sigmund Augusts in eine interne Krise gelangt war, ihren Einfluss auf Moldau, das einen Teil des Osmanischen Reiches bildete, auszuweiten versuchte. Von wem wurde der vertriebene Woiwode bei der Zurückerlangung seiner Macht unterstützt? Wie stabilisierte das nach der Schlacht bei Lepanto an Ansehen verlorene Osmanische Reich seine Situation? Die Studie stellt einen interessanten, aber in der ungarischen Historiografie wenig erforschten Zeitraum der polnisch-osmanischen Beziehungen vor.

Péter Balla

LA RÉVOLTE DU VOÏVODE BOGDAN IV À LA LUMIÈRE DES RELATIONS
DIPLOMATIQUES POLONO-OTTOMANES (1568–1572)

(Résumé)

En janvier 1572, le voïvode Bogdan IV a fui la Moldavie, car il s'est attiré la foudre de la Porte. En effet, il n'était plus loyal envers le sultan et s'appêtait à mettre en place une ligue contre les Turcs avec l'élite politico-militaire polonaise belliciste. Cracovie a accueilli favorablement la proposition du chef de l'État de religion catholique romaine dont le pays était habité principalement par des peuples orthodoxes. Malgré son mariage avec la fille du chancelier polonais et l'intervention du Saint-Siège, ni les Polonais, ni les Habsbourg n'ont soutenu ses ambitions, car ils ont estimé qu'il serait trop dangereux d'entrer ouvertement en conflit avec l'Empire ottoman. Dans cette étude, nous tentons de répondre à la question de savoir comment la République nobiliaire polono-lituanienne (Rzeczpospolita) en crise

à cause de la maladie grave de Sigismond Auguste a essayé d'étendre son influence sur la Moldavie qui faisait alors partie de l'Empire ottoman. Qui a aidé le voïvode chassé de son pays à reconquérir son pouvoir ? Comment l'Empire ottoman a-t-il stabilisé sa situation après le revers subi à Lépante ? Notre écrit présente une période intéressante des relations polono-ottomanes qui est pourtant peu étudiée par l'historiographie hongroise.

Петер Балла

МЯТЁЖ ВОЕВОДЫ IV. БОГДАНА В ЗЕРКАЛЕ ПОЛЬСКО–ОСМАНСКИХ
ДИПЛОМАТИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ (1568–1572)

(Резюме)

Воевода IV. Богдан бежал из Молдовы в январе 1572-ого года, так как ему удалось навлечь на себя гнев Порты. Правитель Воеводства стал неверным к султану и готовился к тому, чтобы организовать антитурецкую лигу с вовлечением польской военно-политической элиты сторонников войны. Предложение правителя государства – населенного в большинстве своими народностями ортодоксальной веры, но в остальном римско-католической религии, было услышано с пониманием в Кракове. Он добился и руки дочери польского канцлера, но ни поляки, ни Габсбурги – вопреки эффективному ходатайству Святого Престола – не поддерживали его стремления, поскольку они считали это слишком опасным для разрыва с Османской империей. В нашем исследовании мы ищем ответ на тот вопрос, каким образом Польско-Литовская Дворянская Республика (*Rzeczpospolita*), которая впала во внутренний кризис из-за серьезной болезни Августа Сигизмунда, пыталась распространить свое влияние на Молдову, являющаяся частью Османской Империи. Кто поддерживал прогнанного воеводу в восстановлении своей власти? Каким образом Османская империя с пошатнувшимся своим авторитетом стабилизировала своё положение после битвы при Лепанто? Наша работа представляет один из интересных периодов польско-османских отношений, однако менее изучаемого в венгерской историографии.